

Сингаївська І. В.,

доцент кафедри публічного та приватного права Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОСОБИ

У доктрині кримінального права визначають про складність тлумачення терміна «стан сильного душевного хвилювання», оскільки що його не застосовують у психології, тому невизначеність аналізованого поняття в інших галузях науки спричиняє його неоднозначності у кримінальному праві [1, с. 182]. У психологічній науці термін «сильне душевне хвилювання» невідомий, що обумовлює неоднозначні твердження про його кримінально-правову природу [2, с. 175]. Однак, використання психологічних термінів (наприклад, афект) в тексті закону при кримінальну відповідальність, не вирішують всіх питань правозастосування. Діагностика афекту і інших емоційних реакцій і станів тільки суто в загальнопсихологічному змісті, без врахування судово-експертного тлумачення, теж створює для суду труднощі щодо виокремлення кримінально-релевантних ознак емоційного стану обвинуваченого [3, с. 44].

Під час аналізу сутності визначення «сильного душевного хвилювання», склалося переконання про переважне використання мультисциплінарного підходу у дослідженнях цього питання у теорії кримінального права, судової експертології, психології, психіатрії.

Стан сильного душевного хвилювання найчастіше ототожнюють з таким емоційним станом як фізіологічний афект [4]. Однак, чи в повній мірі це є достовірним? Принаймні, виокремлюють п'ять видів афекту, що мають кримінально-правове значення та врахування яких призводить до неоднакових кримінально-правових наслідків. При кваліфікації «сильне душевне хвилювання, що раптово виникло» в обвинуваченого може визначатися на підставі експертного висновку про наявність стану афекту фізіологічного або кумулятивного, також і при визначенні інших емоційних реакцій і станів, які за визначенням психолога-експерта можуть і не відноситись до афекту, але в той же час характеризуються і раптовістю виникнення, провокуваннями з боку потерпілого, частковим звуженням свідомості [3, с. 44].

Акцентується увага про обов'язкове врахування емоційного стану матері під час або відразу після пологів при розслідуванні злочину, передбаченого ст. 117 КК України. Оскільки родовий процес характеризується вищим ступенем емоційної напруги, яка супроводжується фізичним болем і психічними порушеннями. У період пологів мати й дитина стають джерелом болю один одного й вступають у біологічний антагонізм і конфлікт. Жінка переживає результати величезної конденсації енергії і її вибухового вивільнення й відчуття

потужних потоків енергії, що струменіє у всьому тілі [5, с. 181] А.М. Красиков визначав, що таке вбивство визнається привілейованим складом з урахуванням того, що жінка у період фізіологічних пологів відчуває особливо хворобливі психофізичні страждання, тому вбивство новонародженої дитини матір'ю, яка знаходилася в нормальному стані у процесі пологів і після них, яке не було обумовлене психотравмуючою ситуацією і психічним розладом, тягне за собою відповідальність на загальних підставах [6, с. 43–46].

С.В. Бородин висловлює думку, що вбивство матір'ю новонародженої дитини також належить до злочинів, вчинюваних у стані сильного душевного хвилювання, однак приводом для виникнення стану афекту в цьому випадку виступає не непропорційна поведінка потерпілого, а родовий процес та післяродовий стан, яким сприяє фізичне напруження та психічне збудження, що характеризуються емоцією страху [7, с. 47]. Законодавець визначає менш суворе покарання для матері при вбивстві новонародженої дитини в умовах психотравмувальної ситуації, оскільки в такому випадку прослідковується нездатність в повній мірі усвідомлювати свої діяння, обумовлені відхиленнями психіки, викликане саме психотравмувальною ситуацією [8, с. 139].

Дослідження емоційного стану, його видів та особливостей, а також вивчення висновків судових експертиз щодо визначення емоційних станів особи сформувало переконання про необхідність обов'язкового врахування емоційного стану матері при умисному вбивстві новонародженої дитини. У зв'язку з чим є потреба внесення змін до законодавчої конструкції та заміни словосполучення «під час пологів або відразу після пологів», яка викликає різнотлумачення у правозастосуванні.

Науковці тривалий час дискутують щодо необхідності удосконалення терміну «сильне душевне хвилювання». Висловлюють пропозиції про виключення кримінально-правового терміну «сильне душевне хвилювання» з метою заміни на «виражене емоційне переживання, що раптово виникло». Обґрунтовується це тим, що відповідні зміни дозволили відобразити в експертних висновках більш диференційовану оцінку емоційних реакцій і станів, наблизивши їх діагностику до психологічних уявлень про різні види емоцій [3, с. 45–46]. Інші науковці займають протилежну позицію, визначаючи, що марно шукати психологічний термін який би охоплював усі емоції, які за своєю силою здатні суттєво порушувати психічну діяльність та призводити до зниження здатності усвідомлювати свої дії або керувати ними. У зв'язку з чим вважають допустимим «стан сильного душевного хвилювання» замінити словосполученням «стан, в якому особа не могла в повній мірі усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними», що правильно буде відображати психологічний зміст та охоплювати різні види емоційних станів, що мають кримінально-

правове значення оскільки здійснюють суттєвий вплив на психічну діяльність людини [9].

На наше переконання, слід враховувати міждисциплінарний підхід і терміносполучення, що за своїм значенням та фактичним змістом має бути психологічним, кримінально-правовим та судово-експертним. Термінопоняття «стан сильного душевного хвилювання» доцільно замінити словосполученням «емоційний стан, що спричинений психотравмувальним впливом», що за своїм значенням і фактичним змістом є психологічним, кримінально-правовим та судово-експертним. Визначення індивідуально-психологічних властивостей особи, її емоційного стану від впливом психотравмувальної ситуації обумовленої протизаконним насильством, систематичним знущанням або тяжкою образою з боку потерпілого, а також обумовлений положамми надає можливість встановити взаємозв'язок між психотравмувальною ситуацією та діями винної особи, що супроводжується зниженням здатності самоконтролю особи, внаслідок чого істотно звужується здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Термінопоняття «стан сильного душевного хвилювання» має суттєве кримінально-правове значення, від розуміння та тлумачення якого залежать кримінально-правові наслідки для винної особи. Використання саме мультидисциплінарного підходу для з'ясування фактичного змісту ознаки «стан сильного душевного хвилювання» призводить до різнотлумачення. Судово-експертна практика такі емоційні стани особи як фізіологічний, простий, кумулятивний афекти, емоційний стрес, фрустрація, емоційне збудження та емоційна напруга визначає такими, що можуть визнаватися психологічною підставою стану сильного душевного хвилювання, оскільки можуть обмежувати здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Список використаних джерел

1. Вереша Р.В. Сильне душевне хвилювання: поняття та кримінально-правове значення. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 1 (13) С. 182.

2. Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: Монографія. Львів: ПАІС, 2006. 200 с.

3. Морозова М.В., Савина О.Ф., Сафуанов Ф.С., Ткаченко А.А. К вопросу дифференциации и экспертной оценки эмоциональных состояний. Российский психиатрический журнал. 2014 № 5 С. 38–46.

4. Байлов А.В. Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання : дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2004. 200 с.

5. Шеховцова Л.І. Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2007. 250 с.

6. Красиков А.Н. Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России. Саратов, 1996. 120 с.

7. Бородин С.В. Значение субъективной стороны преступлений против жизни и здоровья для их юридической оценки. Актуальные проблемы уголовного права: Сб.ст. – М.: ИГПАН, 1988. – С. 46–54.

8. Кузьмин Д.А. Уголовно-правовые проблемы совершения общественно опасных деяний в состоянии невменяемости и аффекта : дисс. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород , 2005. 203 с.

9. Панасюк В. Поняття стану сильного душевного хвилювання та його співвідношення із фізіологічним афектом. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2013/ponyattya-stanu-sylnoho-dushevnoho-hvylyuvannya-ta-joho-spivvidnoshennya-iz-fiziolohichnym-afektom>.

Смаглюк О. В.,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЕРБУВАННЯ, ЗАЛУЧЕННЯ ТА (АБО) ВТЯГУВАННЯ ДІТЕЙ ДО УЧАСТІ У ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ ЧИ ДІЯХ

Питання приведення національного законодавства у відповідність до положень Факультативного протоколу до Конвенції ООН з прав дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах є досить актуальним.

У 2011 році Україна представила Комітету ООН з прав дитини Доповідь щодо дотримання прав дітей в Україні та реалізації норм конвенції ООН про права дитини.

За результатом заслуховування Доповіді Комітет ООН з прав дитини направив Україні Заключні спостереження з рекомендаціями щодо удосконалення законодавства України з охорони дитинства та приведення його у відповідність до Факультативного протоколу до Конвенції ООН з прав дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. З 2011 р. минуло дев'ять років, але рекомендації Комітету ООН до цього часу Україною не враховані.

З огляду на ситуацію в Україні, що склалася, дані рекомендації набули ще більш важливого значення. Тому, з метою забезпечення захисту прав дітей в умовах проведення Операції Об'єднаних сил, було розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо кримінальної відповідальності за вербування, залучення та (або) втягування дітей до участі у військових конфліктах чи діях». Даний законопроект було внесено на розгляд Верховної Ради України VIII скликання у грудні 2014 року (реєстр. № 1412), розглянуто в Комітетах Верховної Ради, він неодноразово включався до порядку денного але жодного разу не був розглянутий. Наступна редакція проекту цього Закону з ідентичною назвою і змістом (реєстр. № 3040-1) була внесена до Верховної Ради України народним депутатом України Ю.О. Павленком 26.02.2020 р.